

ФІЛОСОФЕМА ЯК ПРЕДМЕТ СОЦІОГУМАНІТАРНОГО ПІЗНАННЯ

ФУРМАН А.В., СМАРАНЧУК Я.

Copyright © 2013

Дослідження такого специфічного феномену соціокультурного довкілля, як філософема у професійному повсякденні здійснення соціальної роботи, є суспільно важливим і водночас досі невивченим проблемним питанням. Тим більше, що термін “філософема” уперше застосував в інтелектуальному дискурсі Аристотель, а в науковий обіг увів Г.-В.-Ф. Гегель, котрий розвинув і частково систематизував існуючі на той час уявлення про філософему [див. 2]. Нині під ним розуміють таку цілісну одиницю філософського знання, яка дає відповідь на певне одвічне питання людського буття та об’єктивована у діловому довкіллі нефілософських наук, мистецтва, релігії, міфології. Водночас філософема як носій певного обсягу інформації наукового характеру – це завжди засіб інтеграції філософування і будь-якого іншого типу людського пізнання, зокрема, її теорії та методології соціальної роботи і соціального захисту населення. Саме роль і місце філософем у теоретичному осмисленні соціальної роботи становить методологічне осердя цього дослідження.

Об’єктом дослідження є соціальна робота як сфера гуманітарно зорієнтованого суспільного виробництва, а його предметом – освоєна система філософем соціокультурного спрямування.

Мета дослідження: визначення місця філософем у соціальній роботі та обґрунтування їх психокультурного змістовлення.

Виклад основних результатів дослідження. Практично повна відсутність наявності даного поняття у фундаментальних довідкових виданнях призводить до того, що будь-який автор залишається наодинці із своїм власним, почасти інтуїтивним, уявленням про те, що ж таке філософема. Натомість критичний огляд соціально-філософських джерел вказує на низку різних тлумачень сутності даного поняття, що часто призводить до довільності його вживання в актах теоретизування і методологування. Останнім часом, проте, з’являються спроби виправити дане становище: публікуються роботи науковців, зацікавлених у тому, щоб дати чітке визначення вказаного поняття [див. 2; 3; 4]. Нині стає очевидним, що навіть ті поняття, які мають давню і глибоку історію вивчення (“символ”, “образ”, “концепт”, “концепція” тощо), потребують співвідношення із значеннєво-смісловим наповненням поняття “філософема”, передусім задля більш чіткого виділення їх диференціальних ознак. Якщо найближчим часом деякі із поставлених проблем знайдуть свій розв’язок, то філософи і науковці зможуть із багатого більшою впевненістю міркувати про природу і сутність філософем як інструменту їхньої професійної мислєдїяльності. Це дозволить точніше визначити місце і роль цього знаннєвого засобу в процесі забезпечення інтеграційної функції філософського і соціо-гуманітарного дискурсів. Відомо, що основними компонентами філософем є інформаційні комплекси, які узмістовлюють історично та соціально зумовлені спроби відповідей мислителів на питання світоглядного характеру. Примітною ознакою цих комплексів є те, що вони оформлені як діалектичне поєднання теоретичного і буденного рівнів організації усуб’єктного знання. Крім указаних знаннєвих сфер, філософема органічно долучає також взаємозбагачення інформації різних типів знання (природничого, технічного, соціального, гуманітарного), один з яких – завжди філософський. Тому, скажімо, поєднання останніх із соціальними уявленнями і концептами приводить до того, що філософські цінності стають невід’ємною частиною соціальної роботи в останній чверті XIX століття. Саме у цей період намічається відхід від практики добровільних помічників і філантропічних донорів, заснованої на індивідуальних способах підтримки, і перехід до розв’язання цих проблем як колективних, громадянських, суспільних [див. 6].

Отже, філософема соціальної роботи в мультикультурному просторі постають як цінності фахової субкультури, коли ця професія розглядається і підтримується на рівні міжнародного співтовариства в контексті глобальних цивілізаційних цілей і завдань. Вони органічно входять у систему професійних норм і вимог соціального працівника, охоплюючи самотутній пласт його ціннісних орієнтирів у стосунках із клієнтами (індивідуальні інтервенції і способи та форми взаємодії). У будь-якому разі специфікою філософем соціальної роботи є те, що остання засобом забезпечує обов’язкову для процесу надання соціальної допомоги взаємодію із філософським знанням, актуалізує цілісні згустки соціокультурних значеннєво-сміслових комплексів як для інтуїтивного збагнення дійсності, так і діяльного уможливлення продуктивної уяви, нарешті спричиняє інтеграційний синтез феноменального і ноуменального, об’єктивного і суб’єктивного, логічного і чуттєвого, раціонального та ірраціонального, категорійного та екзистенційного, технологічного і спонтанного та ін. Під час опрацювання проблемних ситуацій та особистих проблем клієнтів ефективні соціальні працівники послуговуються теософсько, соціально, психологічно та ідеологічно зорієнтованими філософемами, які дозволяють їм визначити взірці мислєдїяння, до котрих потрібно прагнути і які слід учинково утверджувати у своєму професійному повсякденні.

Вивчення філософем у народній культурі українців показало, що це таке мовне явище, яке відображає згустки когнітивних процесів, пов’язаних з ментальним досвідом та пошуковою пізнавальною активністю конкретної особистості. До того ж філософем якнайповніше відображають усі етапи розвитку масової свідомості багатонаціональної нації та пов’язані з ними історичні події. За умови персоналізації геніями людства вони є взірцями досконалості філософського мислення. Коли, наприклад, артикулюємо філософему соціокультурного спрямування: “*бідні не байдужі до участі багатих, котрі зверхні у становленні до нездолених*”, то в одному реченні зосереджуємо всю сутність людини, її історію, досвід, пам’ять, уявлення, світосприйняття, горе й радість, страждання і щастя. В одній фразі поєднуємо пряме й переносне значення. Тому вивчення філософем як соціального явища та ментальної репрезентації, безперечно, заслуговує на значно більшу увагу науковців, аніж це має місце сьогодні. За всю історію людства філософем народу зникали й народжувалися, шліфувалися й переосмислювалися, головню залежно від часу їх побутування змінювалося їх пряме значення, а отже й призначення. Під час розгляду основних етапів розвитку філософем українців та інших народів світу з’ясовано, що соціальна проблематика (перебіг процесів повсякдення, зміна суспільних станів і тенденцій тощо) посідає значне місце у їх творенні. Надалі варто зосередити увагу на більш глибокому вивченні саме народних філософем, котрі слушно кваліфікувати як етимологічне відображення соціальної, етнонаціональної за витоками і мовно-ковітальної за змістом картини світу.

Світ філософем українського народу як культурно-історична і соціально-психологічна феноменальна даність – багатомірне надскладне явище просторового життєпотоків нації, що характеризує психоорганізацію її унікального соціального часопростору в усіх його вселенських ракурсах, аспектах, контекстах. Цей світ –

альфа й омега психокультури народу, його надійний моральний провідник і духовний учитель у драматичних лабіринтах історичної долі як неперервної боротьби українства за фізичне виживання, державне утвердження, життєтворчу реалізацію, духовну соборність [див. детально 5].

Висновки. 1. Віднесення філософем до ідеального класу явищ, що істотно світоглядно збагачує професійний простір соціальної роботи і соціокультурну сферу суспільства загалом, дає підстави сформулювати наступні попередні узагальнення:

– виникнення філософем як носія первинних, фрагментарних знань про світ відноситься до того прадавнього періоду розвитку людства, коли на фоні розвиненого міфологічного мислення починає зароджуватися інший тип раціональності – філософський, який характеризується уявленням про відмежованість суб'єкта від об'єкта сприйняття;

– філософема надалі починає виконувати функцію експлікатора універсальї культури на новому етапі розвитку форм людського мислення, що почасти зводиться до філософського пояснення відносин “людина – світ”;

– єдність людської культури як глобального комунікаційного поля зумовлена фізичною єдністю об'єктивного світу, у зв'язку з чим філософема набуває стійкого характеру, оскільки форми людського сприйняття і мислення є загальними для всіх;

– сферою буття філософем є індивідуальне ідеальне як зміст суб'єктивної реальності особи, яке, будучи інтегральною властивістю соціальних систем, практикує усупільнені суб'єктивні образи та світоглядні картини світу, котрі є надособистісним культурним надбанням;

– примітними для філософем ознаками є неявна форма їх вияву в людському доквіллі, спроможність трансформуватися згідно зі специфікою конкретного історичного моменту розвитку соціуму і здатність зберігати у часопросторі культури свої форми незмінними;

– гносеологічно філософема є однією з найбільш досконалих форм пізнання людиною світу, яка завжди поєднує особливості різних типів і рівнів організації пізнання експлікатора, одним з яких обов'язково є філософський;

– в антропологічному вимірі філософема виконує функцію верифікації знань про людину і світ, надаючи особі можливість зорієнтуватися в гігантському світі культури, вектор якої головно залежить від повноти індивідуального тезауруса філософем;

– кількісне освоєння мови філософем ще не гарантує плідне, евристично багате, культурне зорієнтування особистості, адже завжди існує можливість опрацювання такого їх набору, який буде малоприматним для конкретної історичної ситуації сучасності, а інколи – й деструктивним;

– всі наявні філософем слухно розділити на дві групи: ті, зміст яких продовжує зберігати актуальність, і ті, зміст яких став атавізмом;

– філософем збагачують теорію і практику соціальної роботи філософським, переважно світоглядним, змістом, а тому формулюються не у вигляді чітких наукових викладок, оформлених за допомогою логіко-понятійного апарату, а у формі поєднання знань теоретичного і буденного рівнів, природничого і соціогуманітарного змістовлень.

2. Філософема – це ідеальний, перш за все мисленнєвий, феномен, котрий уможливує інтеграцію філософського типу раціональності та знань інших типів, що отримуються у процесі людського пізнання. Вона охоплює інформацію та знання про граничні першооснови буття, що організовані як відповідь на питання світоглядного характеру. Кожна філософема – явище історичне, тобто здатне видозмінюватися у часопросторі людської культури і суспільного повсякдення. Її соціальним продовженням є *ідеологема* як сукупність поглядів та уявлень, які зорганізують та змістовлюють самосвідомість народу і виявляються у мовних одиницях (фонема, семема). Важливість рефлексивного володіння соціальним працівником філософемами визначається тим, що вони дають змогу йому сформувати філософськи аргументований погляд на світ, буття людини в ньому, світогляд і Бога, а також скористатися здобутими у цьому проблемно-змістовому форматі знаннями як засобами соціальної мислєдїяльності у ситуаціях його професійного повсякдення.

1. Благова Т.И., Емельянов Б.В. Философемы Достоевского: три интерпретации. – Екатеринбург: Изд-во Урал. ун-та, 2003. – 352 с.

2. Гегель Г.В.Ф. Лекции по философии истории. Книга первая. – СПб.: Наука, 1993. – 347 с.

3. Картавцев В.В. Философема в отечественной научной литературе второй половины XX – начала XXI века // Вестник МГОУ. Серия “Философские науки”. – 2011. – № 1. – С. 69–77.

4. Картавцев В.В. Философема как объект социально-философского анализа : Дисс... канд. философских наук / 09.00.11. – Москва, 2011. – 136 с.

5. Фурман А.В. Психокультура української ментальності: 2-е наук. вид. – Тернопіль: НДІ МЕВО, 2011. – 168 с.

6. Фурман А.В., Підгурська М.В. Історія соціальної роботи // Психологія і суспільство. – 2010. – №4. – С. 163–204.

ГЕНЕЗИС НАУКОВОГО ПІЗНАННЯ ЦІННІСНО-СМИСЛОВОЇ СФЕРИ ОСОБИСТОСТІ

МУЗИКА О.

Copyright © 2013

Актуальність наукового дослідження проблематики ціннісно-сміслової сфери особистості зумовлюється дедалі більшим поширенням в урбаністичному, постіндустріальному суспільстві таких негативних явищ як цинізм, нігілізм, аномія (нечутливість до загальнолюдських норм і ціннісних настановлень). Технократична свідомість сучасної людини з притаманними їй негативізмом і споживачькими інтенціями спричинює низку похідних глобальних загально цивілізаційних проблем, а саме: моральність застосування окремих винаходів (технологія